

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKALARI TARAFINDAN UYGULANAN MURABAHA İŞLEMLERİNİN TMS/TFRS VE FFMS KAPSAMINDA MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

ACCOUNTING FOR MURABAHA TRANSACTIONS IMPLEMENTED BY PARTICIPATION BANKS IN TURKEY IN THE SCOPE OF TAS/TFRS AND IFFAS

Servet SAY¹

Fırat KINALI²

ÖZET

Bu çalışmada faizsiz finansal sistemin araçlarından bir tanesi olan murabaha işlemlerinin muhasebeleştirilmesine yönelik uygulamalara yer verilmiştir. Buradan hareketle ilk bölümde Türkiye’de katılım bankacılığı uygulamalarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde murabahanın tanımı, murabahanın aşamaları, tarafları ve türleri anlatılmış, murabaha ile krediler arasındaki farklılıklara değinilmiştir. Ayrıca murabaha işlemlerinin TMS/TFRS ve FFMS kapsamında karşılaştırılması yapılmıştır. Üçüncü bölümde murabaha işlemlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin olarak yapılmış ulusal ve uluslararası çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise murabaha işlemlerine ilişkin muhasebeleştirme örnekleri verilmiş ve yevmiye kayıtları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankası, Murabaha, Türkiye Muhasebe Standartları, Faizsiz Finans Muhasebe Standartları

ABSTRACT

In this study, applications for the accounting of murabaha transactions, which is one of the tools of the interest-free financial system, are included. Buradan hareketle ilk bölümde Türkiye’de katılım bankacılığı uygulamalarından bahsedilmiştir. In the second part of the study, the definition of murabaha, the stages, sides and types of murabaha are explained, and the differences between murabaha and loans are mentioned. Also, comparison of murabaha transactions in the scope of TAS/TFRS and IFFAS has been made. In the third part, information is given about the national and international studies on the accounting of murabaha transactions. In the fourth and last part, accounting examples of murabaha transactions are given and journal entries are made.

Keywords: Participation Bank, Murabaha, Turkish Accounting Standards, Interest-Free Financial Accounting Standards

¹ Dr. Öğretim Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, servetsay@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4216-6650

² Öğretim Görevlisi, Selçuk üniversitesi, firatkinali@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4908-4351

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere faizsiz finans kuruluşlarının başında katılım bankaları gelmektedir. Katılım bankalarının elde ettiği gelirlerin büyük bir kısmı da finansman sağlama faaliyetlerinden sağlanmaktadır. İşte katılım bankaları tarafından geleneksel bankacılığın uyguladığı faizli kredilere alternatif olarak en çok tercih edilen finansman sağlama yöntemlerinden bir tanesi de murabaha yöntemidir.

Katılım bankaları, katılma hesapları ve özel cari hesaplar olmak üzere iki şekilde topladıkları fonların önemli bir bölümünü murabaha ile kullanılmaktadır. 8 Temmuz 2021 tarihli, 31535 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile katılım bankaları tarafından uygulanan fon kullandırma yöntemleri yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemede Murabaha İşlemleri, Satım Yöntemleri başlığında kar beyanıyla satım şeklinde tanımlanmıştır.

Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) Türkiye’de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) olarak Türkçeye çevrilmiştir. TMS/TFRS’lerin Türkiye’deki katılım bankaları da dahil bütün kuruluşlar tarafından uygulanması zorunluluğu bulunmaktadır. İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions-AAOIFI), tarafından oluşturulan “Finansal Muhasebe Standartları” da yine KGK tarafından Türkiye’de Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) adıyla yayınlanmıştır (Ağkan, 2018: 242).

Bu çalışmanın temel amacı, murabaha işlemlerinin FFMS ve TMS/TFRS’ler açısından karşılaştırmasını yapmak ve muhasebeleştirilmesi üzerine örnekler vermektir. Bu temel amaç doğrultusunda çalışmada öncelikle Türkiye’de katılım bankacılığı konusuna yer verilmiş ve murabaha kavramına detaylıca değinilmiştir. Daha sonra murabaha işlemlerinin muhasebeleştirilmesine yönelik örnek uygulamalara yer verilmiş ve TMS/TFRS ve FFMS açısından karşılaştırma ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

2. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞI

Katılım kavramı hem finansman sağlarken hem de fon toplarken paylaşım dayalı bir özelliğe sahip olması sebebiyle katılım bankalarının en temel özelliklerinden biridir. Katılma hesapları, katılım bankalarını konvansiyonel bankalardan ayıran en önemli unsurdur ve fon toplamak amacıyla kullanılır. Katılım Bankaları, katılma hesapları ve özel cari hesaplar vasıtasıyla topladığı fonları faizsiz finans ilkelerine uygun bir şekilde ve yine uygun yöntemlerle kullandırmak için faaliyet gösterirler (Ziraat Katılım Bankası, 2021). Hali hazırda Türkiye’de faaliyetlerini devam ettirmekte olan altı adet katılım bankası bulunmaktadır. Bunlar; Kuveyt Türk Katılım Bankası, Albaraka Türk Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası, Türkiye Emlak Katılım Bankası, Ziraat Katılım Bankası ve Türkiye Finans Katılım Bankası’dır (TKBB, 2021).

1970 öncesinde Türkiye’de, faiz kavramına sadece din bağlamında bakılmıştır. Söz konusu dönemde faizin ekonomik açıdan değerlendirilmesi büyük oranda göz ardı edilmiştir. Özellikle dünyada ki gelişmelerin de etkisiyle faizsiz finansmanın teşvik edilerek uygulamaya konulmaya başlaması 1970’li yıllarda başlamıştır (Akın, 1986: 279).

İslâm Kalkınma Bankası’nın (İ.K.B.) kurucu üyeleri arasında yer alan Türkiye, 1975 yılında faizsiz bankacılık konusunda adımlar atmaya başlamıştır. Ayrıca 1978 yılında DESİYAB (Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası)’nın kurulması da bu alanda Türk toplumun önemli kazanımlar sağlamıştır. Bu bankanın kurulma amacı ise küçük işletmelerin ve halkın ellerinde bulunan tasarruflarını faizsiz enstrümanlarda değerlendirmesidir. Bu banka 1978 yılına kadar hizmet vermiştir.

Bugünkü adıyla katılım bankacılığı olarak nitelendirilen bankacılık modeli ile Türkiye’nin tanışması, 1980’li yıllarda kapalı ekonomiden dışa açık piyasa ekonomisine geçişin yaşandığı dönemde olmuştur. 80’li yıllar Türkiye’nin finansal sisteme derinlik kazandırma, araç ve kurumlar bakımından zenginleşme faaliyetlerinin artış gösterdiği bir dönemdir. Katılım bankaları tüm bu çabaların sonucunda, finansal sistemimize katılan yeni bir finans ve bankacılık modeli olarak karşımıza çıkmıştır (Deran ve Özulucan 2009: 90).

Tarihsel süreç içerisinde Türkiye’de katılım bankacılığına ilişkin uygulamalar aşağıda Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulamaları

Tarih	Uygulama
1983	83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile özel finans kurumlarının kurulmasına izin verilmesi
1984	Albaraka Türk’e faaliyet izni verilmesi
1985	Albaraka Türk ve Faisal Finans’ın faaliyete başlaması
1989	Kuveyt Türk’ün kurulması
1991	Anadolu Özel Finans Kurumu’nun kurulması
1995	İhlas Finans’ın kurulması
1999	Özel finans kurumlarının 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına dahil edilmesi
2000	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)’nın kurulması
2005	5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile sektördeki kuruluşların unvanının "Özel Finans Kurumu" yerine "Katılım Bankası" şeklinde değiştirilmesi
	Özel Finans Kurumları Birliği unvanının "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" olarak değiştirilmesi
2006	Türkiye Katılım Bankaları Birliği statüsünün Resmi Gazete’ de yayınlanması
2009	İlk Tekafül şirketi Neova’nın kurulması
2011	Borsa İstanbul’da faaliyet göstermek üzere Katılım Endeksi oluşturulması
2013	Katılım emeklilik fonunun kurulması
2015	Ziraat Katılım Bankası’nın ilk kamu katılım bankası olarak kurulması
2016	Üniversitelerde Katılım Bankacılığı ders kitabı projesinin başlatılması
2019	Türkiye Emlak Katılım Bankası’nın üçüncü kamu katılım bankası olarak kurulması

Türkiye’de, 13.12.1983 tarih ve 83/7506 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile birlikte faizsiz bankacılık faaliyetlerini devam ettirebilmek için özel finans kurumlarının kurulması mümkün kılınmıştır. Bu kararnameden sonra, Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın tebliği yayınlamıştır. Bu sayede katılım bankalarının kuruluşu, şube açma, hisse senetlerinin özellikleri, genel kurulda oy kullanma, organları kabul edecekleri fon çeşitleri ve bunların kullanım alanları, tasfiyeleri, denetimleri gibi hususlar düzenlenmiştir (Resmi Gazete, 1983).

3. MURABAHA KAVRAMI

Katılım Bankaları tarafından en çok tercih edilen finansal enstrüman olan murabaha, vadeli mal satışı veya ticaret finansmanı olarak adlandırılmaktadır. Murabaha; Bir malın alış fiyatının veya maliyetinin üstüne önceden belirlenmiş bir kar ilavesi eklenerek gerçekleştirilen satım işlemine denmektedir. Murabaha karşılıklı güven anlayışına dayanan sözleşmelerdendir. Bu nedenle murabaha işleminde satıcı olan taraf malın fiyatı ve maliyeti ile birlikte söz konusu diğer hususları da alıcı tarafa açıklamaktadır (TDV, 150).

İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI)’nin yapmış olduğu murabaha tanımı ise; bir kurumun satın aldığı malı, alış fiyatı veya maliyeti üzerine önceden belirlenen ve anlaşılan oranda kâr koyarak satmasıdır. Söz konusu kâr tutarı, malın alış fiyatı veya maliyetinin belirli bir yüzdesi olabileceği gibi maktu bir tutar da olabilmektedir (AAOIFI, 2015: 220).

3.1. Murabahanın Tarafları ve Aşamaları

Murabaha işleminde üç taraf vardır. Bunlar; mala ihtiyacı olan alıcı, malı tedarik edecek ve işlemi finanse edecek finans kuruluşu ve finans kuruluşunun malı temin ettiği satıcıdır. Murabaha işleminin tarafları aşağıda Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Murabaha İşleminin Tarafları

Murabaha işlemi sırasıyla şu şekilde gerçekleşmektedir (Yatmaz ve Çatıkbaş, 2021; 1-26);

1. Aşama, Müşteri yani satın alma siparişini gerçekleştiren kişi katılım bankasına söz konusu malları satın alması için talepte bulunur.

2. Aşama, Katılım bankası talep edilen söz konusu malların bedelini satıcıya ödeyerek malları teslim alır.
3. Aşama, Teslim alınan malların mülkiyeti katılım bankasına geçer.
4. Aşama, Katılım bankası satın aldığı malların fiyatının veya maliyetinin üzerine kâr ilave ederek satın alma siparişi veren müşteriye taksitli olarak satar.
5. Aşama, Son olarak müşteri malların bedelini taksitler halinde katılım bankasına öder.

3.2. Murabaha Türleri

Murabaha işlemleri kendi içerisinde klasik murabaha ve çağdaş (modern) murabaha olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Klasik murabaha zaman zaman İslam hukukunda yer alan tevliye akdiyle birlikte ele alınmaktadır. Bu bağlamda tevliye akdi, söz konusu malı maliyeti üzerinden satmaktır. Ayrıca mal ile ilgili yapılan masraflar da malın maliyetine eklenir. Çağdaş murabaha ise karşılıklı güven esaslı üzerine kurulmuş bir murabaha türüdür.

Klasik murabaha da temel amaç alım-satım işlemlerinde müşteriyi korumak ve satıcının deneyimlerinden faydalanmak iken çağdaş murabahanın temel amacı, müşteri açısından bakılırsa müşterinin nakit sıkıntısı var ise ona çözüm olmak, katılım bankası açısından bakılırsa da, söz konusu malı taksitlendirerek elde edeceği kazançtır.

Klasik Murabaha; Satıcının, geçerli bir sözleşme ile aldığı malın, maliyetine belirli bir miktar kâr ekleyerek satmasıyla gerçekleşen murabaha türüdür. Alıcı taraf malın bedelini peşin veya taksitle ödeyebilir. Bu murabaha türünde taraflar, alıcı ve satıcı olmak üzere iki kişiden oluşur. (Bayındır, 2005: 77-78).

Çağdaş (Modern) Murabaha; Söz konusu işleme ait bir malın veya herhangi bir mâli hakkın değerini taksitle ödemek isteyen kişi ya da kurumlar, satıcı taraf ile satış sözleşmesini tamamlamadan önce katılım bankasına gelerek söz konusu mal ya da mali hakkın peşin alınarak kendisine taksitle satılmasını istemesine denmektedir (Aktepe, 2010: 75-76).

3.3. Murabaha ile Kredi İşlemlerin Karşılaştırılması

Murabaha yani ticaret finansmanı faizsiz bir finansal ürün olmakla birlikte katılım bankaları tarafından kullanılmaktadır. Konveksiyonel bankalarda ise murabahaya benzer olan işlem “kredi” olarak adlandırılmaktadır ancak bu iki işlem arasında nitelik yönünden ciddi farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar şöyle özetlenebilir (Okka ve Kazak: 2020: 196-198);

- Murabaha işlemi, faizli kredi verme işlemlerinden tamamen ayrıdır. Murabaha işleminde banka kesinlikle müşterisine nakit para vermez. Murabaha işlemi kesinlikle gerçek bir mal ticaretine dayanmak zorundadır. Murabahada banka, müşterisinin ihtiyacı olan malı üçüncü kişilerden satın alır, üzerine belirli oranda kar ilave edip ödenmek üzere alıcıya tekrar satar. Ödeme direkt olarak satıcıya yapılır ve mal müşteriye teslim edilir. Maliyet fiyatı ve kar tutarı alıcıya açık bir şekilde belirtilir. Murabaha sistemi alıcıların ihtiyacı olan malların finanse edilmesi sistemine dayanır. Banka kredilerinde ise banka müşterisine ihtiyacı olan malları veya şahsi ihtiyaçlarını karşılaması için nakit olarak kredi verir. Kredi fiktif bir işlemdir. Banka verilen kredinin hangi malların alımında nasıl kullanıldığı ile ilgilenmez. Alıcı kredi olarak aldığı parayı belirlenmiş faiz oranları ile belirlenmiş

vadelerde geri öder. Kredi de faiz oranları banka tarafından tespit edilir ve nakit kredi ödemesi müşteriye yapılır.

- Murabaha bir alışveriş işlemi iken, kredi faizli bir borç işlemidir. Bankacılık sisteminde elde edilen dönem sonu kar oranı yüksektir ve bu artık değer, çok az sayıda olan banka sahiplerine gider. Murabaha sisteminde karın bir kısmı mudarıba aktarılır kalan kısım ise katılımcılara dağıtılır. Katılım bankası bir tüccar gibi faaliyet gösterdiğinden katılımcılar bankaların ortağı sayılır, katılım bankasının karından, zararından ve riskinden etkilenir.
- Murabaha işleminde finanse edilecek mal alımı İslam'ın izin verdiği sınırlar içerisinde olmak zorundadır. Banka, alıcıya satmak üzere alacağı mal alım işlemini İslam'ın izin verdiği alışveriş sözleşmeleri kapsamında yapabilir. Konvansiyonel banka kredilerinde ise alınan kredinin kullanımında İslami kavramların bir önemi yoktur. Kredi alan kişi aldığı parayı her türlü alışveriş için kullanabilir.
- Murabaha işleminde üç taraf vardır. Bunlar; mala ihtiyacı olan alıcı, malı tedarik edecek ve işlemi finanse edecek finans kuruluşu ve finans kuruluşunun malı temin ettiği satıcıdır. Banka kredisinde ise banka ve banka müşterisi olmak üzere iki taraf vardır ve ortada ekonomik bir işlem yoktur.
- Murabaha, müşterisinin ihtiyacı olan malın tedarikini yüzde yüz sağlayan bir finansman şeklidir. Murabahada malın yarım alımı diye bir şey söz konusu olamaz. İhtiyaç ya finanse edilir ya da edilmez. Ancak murabaha sözleşmesinde açıkça belirtilerek araç, dükkan ve daire gibi malların bedelinin bir bölümünü müşteri karşılamak üzere alım yapılmışsa, katılım bankası kalan kısmı yani kendi hissesini müşteriye murabahalı satış yapmış olur ve sonuçta malı tamamı satın alınmış olur.
- Murabaha işleminde malın mülkiyeti ve mülkiyete sahipliğinin doğurduğu riskler mal alıcısına satılana kadar bankaya aittir. Kredi kullanımında ise nakdi kredi verilmekte olup ihtiyaç duyulan malla ilgili bankanın hiçbir sorumluluğu yoktur.
- Murabaha işleminde kural olarak eğer müşteri malın bedelini vadesinde ödemezse malın fiyatı artırılamaz ancak vadesinden önce erken öderse taraflar kendi aralarında anlaşarak malın fiyatı üzerinden iskonto yapılabilir. Çünkü alacaklı alacağı bedelde indirim yapabilir veya isterse alacağın tamamını bile bağışlayabilir. Kredi işlemlerinde ise verilen kredi ile mal arasında bir bağlantı olmadığından ve işlem borç işlemi olduğundan borcun ödeme tarihine bağlı olarak alınacak faiz miktarı değişiklik gösterir. Borç yeniden yapılandırılabilir, vade ve faiz şartları yeniden değerlendirilebilir.
- Murabaha işlemi yapan faizsiz finans kuruluşları bu işlemlerden elde ettikleri kazançları kendisine para yatıran hesap sahiplerine kar payı olarak dağıtırken, faizli işlem yapan bankalar vadeli hesap sahiplerine faiz verirler.
- İslami finans kuruluşları murabaha işleminden doğan alacaklarını ikinci piyasalarda faizli işlemlere tabi tutamaz. Bu, finans kuruluşu açısından ticari alacak hükmündedir. İslam'da alacak senetleri alınıp satılamaz, aynı değer üzerinden başkasına devredilebilir. Kredi işlemi yapan faizli bankalar ise ellerindeki kredi alacaklarını tekrar faizli finansman işlemlerinde kullanabilirler.

- Faizsiz finans kuruluşları murabaha aşamaları tamamlandıktan sonra bu murabaha senetlerini kullanarak sukuk ihraç edemezler. Sukuk ihracına konu olan murabaha işlemleri, alıcı tarafından talep aşamasında olan gerçekleşmemiş murabaha işlemleridir. Kredi veren bankaların alacakları ile ilgili hiçbir sınırlamaları yoktur.

3.4. Murabaha İşlemlerinin TMS/TFRS ve FFMS Kapsamında Karşılaştırılması

TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum Standardı'nın amacı finansal araçların borç ya da özkaynak olarak sunulmaları ile finansal varlık ve borçların netleştirilmelerine ilişkin ilkeleri belirlemektir. Bu standart, ihraç eden yani ihraççı açısından finansal araçların, finansal varlık, finansal borç ve özkaynağa dayalı finansal araç olarak sınıflandırılması, bunlara ilişkin faiz, temettü, kayıp ve kazançların sınıflandırılması ve finansal varlık ve borçların netleştirilmeleri gereken durumlara uygulanır. Bu standartta yer alan ilkeler, TFRS 9 Finansal Araçlar'da yer alan finansal varlık ve yükümlüklerin finansal tablolara alınması ve ölçümüne ilişkin ilkeler ile bunlar hakkındaki bilgilerin açıklanmasına ilişkin TFRS 7 Finansal Araçlar: Sunum'da yer alan ilkeleri tamamlar (KGK, 2021).

Yukarıda sayılan standartlar finansal araçların kapsamını, niteliklerini belirleme, bunların sınıflanması ve bilanço ekinde verilmesi gereken bilgileri düzenlemektedir. Bilanço okuyucularının, işletmelerin sahip olduğu finansal araçların işletmenin mali, ekonomik durumuna ve karlılığına, nakit akımlarına etkilerini daha iyi anlayabilmelerine yardımcı olunması amacıyla finansal araçların tanımı, sınıflaması, değerlemesi ve finansal tablo ve eklerinde açıklanması gereken bilgilerin belirlenmesi bu standartlarının amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda standartlar (Örten vd., 2012: 470-471);

- İşletme tarafından ihraç edilen finansal araçların özkaynak/yabancı kaynak ayırımının nasıl yapılacağını,
- Özkaynağa dayalı finansal araçların ve borçlanma araçlarının bilançoya alınmasındaki ilkeleri,
- Bilançoda gösterilmesi gereken finansal varlıklar ile finansal borçların hangi şartlarda birbirlerinden mahsup edilerek raporlanacağını,
- Finansal varlık ve yükümlülüklerin ilk defa edinimlerinde ve daha sonraki bilanço tarihlerinde nasıl değerlendirileceğini,
- Özellikle ödünç verme veya repo ve ters repo gibi işlemler sonucunda varlıkların veya borçların bilançodan çıkarılıp çıkarılmayacağını veya ne zaman çıkarılacağını,
- Finansal araçların niteliği ve gerçeğe uygun değerleri hakkında bilanço ve eklerinde yapılacak açıklamaları kurala bağlamaktadır.

FFMS 28 Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar Standardı'nın amacı ise alıcı ve satıcı tarafından murabaha ve diğer vadeli satış işlemlerinde uygulanacak finansal tablolara alma, ölçüm ve açıklamalara ilişkin uygun muhasebe ve raporlama esaslarını belirlemektir (KGK, 2021). Bu açıklamalardan hareketle murabaha işlemlerinin TFRS ve FFMS kapsamında karşılaştırılması aşağıda Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Murabaha İşlemlerinin TFRS ve FFMS Kapsamında Karşılaştırılması

	TFRS	FFMS
Raporlamada esas alınan standart	Murabaha ile ilgili özel bir standart yoktur. TFRS 9: Finansal Araçlar Standardı 'na göre raporlanır.	Murabaha ve diğer benzer satış işlemleriyle ilgili olan FFMS 28: Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar Standardı 'na göre raporlanır.
Murabaha İşlemlerinin Raporlanmasına Temel Teşkil Eden Muhasebe Kavramı	Özün önceliği	Özün önceliği ve işlemin hukuki şekli birlikte dikkate alınır.
Murabaha İşlemlerinin Değerlendirilmesi	Bir kredi işlemi olarak değerlendirilir.	Bir Satış işlemi olarak değerlendirilir.
Murabaha İşlemlerinden doğan alacaklar	Bir kredi alacağıdır.	Bir ticari alacaktır.
Gecikmiş murabaha alacakları üzerinden alınan faizler	Faiz geliri olarak raporlanır.	Yasal yollar izlenerek alacağın takip edilmesi dışında herhangi bir faiz yürütülemez.
Murabaha alacaklarının vadesinden önce tahsil edilmesi	Belirli bir oranda iskonto uygulanır.	İskonto uygulanmak zorunda değildir.
Murabaha İşlemlerinde İslami Bankanın Rolü	Banka murabaha konusu iktisadi kıymetin alıcısı ile satıcısı arasında finansal aracı durumundadır.	Banka bizzat ticari faaliyet yapmaktadır. Murabaha konusu iktisadi kıymeti satıcıdan satın alıp alıcıya bizzat satmaktadır.
Murabaha İşlemlerinin Finansal Durum Tablosunda Sunulması	Varlıklar Hesap Sınıfında Krediler Başlığında Sunulmaktadır.	Murabaha konusu varlık Stok olarak görülür. Bu stokların satışından elde edilen gelir Satışlardan Alacaklar olarak bilançoya yansıtılır.
Murabaha İşlemlerinin Kar veya Zarar Tablosunda Sunulması	Katılım Bankalarında Kâr Payı Gelirleri hesap sınıfında Kredilerden Alınan Kâr Payları olarak raporlanır.	Satışlardan Kaynaklı Alacaklardan Elde Edilen Gelir olarak raporlanır.
Murabaha İşlemlerinin Ölçümünde Kullanılan Esaslar	Kredi şeklinde sunulan murabaha işlemleri itfa edilmiş maliyeti ile ölçülmekte ve faiz geliri etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanmaktadır. Murabaha alacakları finansal alacak (kredi) olarak gösterilir, değer düşüklüklerine karşılık ayrıldıktan sonra maliyet değeri ile ölçülür.	Stoklar ilk kez finansal tablolara alınırken maliyet değeri ile daha sonra maliyet değeri ile net gerçekleştirilir değeri düşük olanıyla ölçülür. Alacaklar ise itibari değer üzerinden finansal tablolara alınır sonrasında ödenmemiş tutarlardan varsa, kredi zarar karşılıkları düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden izlenir.

Kaynak: Aydoğmuş ve Ülker, 2021: 68.

4. LİTERATÜR

Özellikle son yıllarda katılım bankalarının finans sektörü içerisindeki payı hızlı bir şekilde artmaktadır. 2007-2008 finansal krizinde konvansiyonel bankaların büyük maddi kayıplarına rağmen, katılım bankalarının bu krizi neredeyse kayıpsız atlattığı bu alanda yapılan çalışmaların artmasına neden olmuştur. Aşağıda murabaha işlemlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin olarak yayınlanmış ulusal ve uluslararası yayınlara yer verilmiştir.

Yardımcıoğlu vd. (2012) yılında yapmış oldukları çalışmada murabaha finansmanı konusunu ele almışlar ve bu çerçevede gerçekleştirilen kâr payı ödemelerinin muhasebeleştirilmesini TMS-23 Borçlanma Maliyetlerine göre ele almışlardır.

Rosman vd. (2016) yılında yaptıkları çalışmanın temel amacı, bir murabaha sözleşmesinin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması süreçlerini ele almak ve faizsiz bankaların finansal tablolarına nasıl yansıdığı gösterilmesini sağlamaktır. Çalışmanın temeli faizsiz finans raporlama standartları ve uluslararası finansal raporlama standartları çerçevesinde

belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda UFRS'ye dayalı finansal raporlamanın öncelikle finansal araçların ekonomik sonuçlarına odaklandığı tespit edilirken, AAOIFI'nin ise daha çok islami finans ilkelerine dayanan araçların yasal yapısını dikkate aldığı tespit edilmektedir.

Çebi ve Ünkeya (2018) yılında ki çalışmalarında murabaha sukuk modelinin ülkemizde ki muhasebeleştirilme sürecini farklı açılardan inceleyerek ele almışlardır. Ayrıca muhasebeleştirme işlemlerinde temel kaynak olarak 1 Seri No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ni kullanmışlardır.

Al-Fasfus (2019) yılında yapmış olduğu çalışmada faizsiz bankalarda kullanılan murabaha işlemi sonucunda ortaya çıkan muhasebe verilerinin farklı olmasının nedenlerini bulmaktır. Bu nedenle öncelikle murabaha işlemi analiz edilmekte sonrasında çıkan analiz sonuçları ile muhasebe verilerini etkileyen kaynaklar arasında karşılaştırma yapmaktadır. Çalışmanın sonucunda murabahanın muhasebeleştirilmesinde yeni bir model önerisi sunulmakta ve böylelikle söz konusu muhasebe verilerinin düzeltilmesiyle fıkıh fiyatlandırma kuralı ile uyumlu hale geleceği ifade edilmektedir.

Antepli (2020) yılında ki çalışmasının temelinde murabaha sukuk ihracını ele almıştır. Bu kapsamda işlem nasıl gerçekleştiğini ve TMS-23 Borçlanma Maliyetlerine göre nasıl yapılması gerektiğini bir üretim firması üzerinde örnekleyerek incelemiştir. Aydoğmuş ve Ülker (2021) katılım bankaları tarafından gerçekleştirilen murabaha işlemlerine uygulanan finansal raporlama standartların incelenmesi amacıyla yapmış oldukları çalışmalarında Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.,'ye ait 2018 yılı faaliyet raporunu incelemişler ve murabahanın finansal raporlara nasıl yansıtıldığı konusunu TFRS ve FFMS çerçevesinde ele almışlardır.

Yatmaz ve Çatıkbaş (2021) yılında yapmış oldukları çalışmada faizsiz finans araçlarından olan murabahayı TMS ve FFMS açısından karşılaştırmışlardır. Ayrıca BDDK tarafından ülkemizde ki katılım bankaları için yayınlanan tek düzen hesap planı çerçevesinde murabahanın nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğini açıklamışlardır.

5. MURABAHA İŞLEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN ÖRNEK UYGULAMALAR

Aşağıda yer alan örnekler yardımıyla murabaha işlemlerinin muhasebeleştirilmesine yönelik yevmiye kayıtlarına yer verilmiştir.

Örnek 1: Bir otomotiv almak isteyen Bay ABC yaptığı piyasa araştırması sonrasında 150.000 TL tutarında 2018 model D marka kullanılmış bir otomobil almak istemektedir. Bu otomobilin finanse edilmesi için iki tür alternatif bulunmaktadır. Birinci alternatif XYZ Bank A.Ş.'den kredi alarak finanse etmek, ikinci alternatif ise DEF Katılım Bankası A.Ş.'den araba finansmanı sağlamaktır. Bunun için her iki bankada otomobil tutarının yüzde 25'nin peşin ödenmesini istemektedir. XYZ Bank yıllık %19,562 faiz oranı, DEF Katılım Bankası ise yıllık %20,413 kâr oranı ile finansman sağlamaktadır. Her iki banka içinde 24 aylık bir ödeme planı üzerinde durulmaktadır. Bu bilgiler ışığında her iki banka için ayrı ayrı aylık taksit tutarı hesaplanması şu şekildedir (Okka vd., 2021: 64).

Çözüm 1: Her iki banka tercihinde de yapılan işlemler birbirine benzemektedir ancak faizli bankalarla yapılan kredi işlemi haram olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte katılım bankalarında yapılan işlem İslami bir finansal araç olan murabaha kapsamında olduğu için

helal olmaktadır. Burada öncelikle her iki banka için peşinat tutarı aynıdır ve bu tutar şu şekilde hesaplanmaktadır.

$$\text{Peşinat} = 150.000 * 0,25 = 37.500 \text{ TL}$$

Dolayısıyla kredi hesaplamasına konu olan tutar şu şekilde hesaplanacaktır

$$\text{Krediye konu olan tutar} = 150.000 * (1 - 0,25) = 112.500 \text{ TL}$$

Faiz oranları ve kar oranları yıllık bazda verilmiştir ve aylık taksit tutarları istendiğinden aylık oranlar aşağıdaki şekilde hesaplanmalıdır

$$\text{XYZ Bank aylık faiz oranı} = \sqrt[12]{1 + 0,19562} - 1 = \% 1,15$$

$$\text{DEF Katılım Bankası aylık kâr payı oranı} = \sqrt[12]{1 + 0,20413} - 1 = \% 1,56$$

Daha sonra aylık taksit tutarları şu şekilde hesaplanacaktır.

XYZ Bank aylık taksit tutarı =

$$A = P \frac{(1+i)^n i}{(1+i)^n - 1} \Rightarrow 112.500 \frac{(1+0,015)^{24} 0,015}{(1+0,015)^{24} - 1} = 5.646,46 \text{ TL}$$

DEF Katılım Bankası aylık faiz oranı =

$$A = P \frac{(1+i)^n i}{(1+i)^n - 1} \Rightarrow 112.500 \frac{(1+0,0156)^{24} 0,0156}{(1+0,0156)^{24} - 1} = 5.655,68 \text{ TL}$$

Murabaha işlemi TMS/TFRS kapsamında normal bir kredi işlemi gibi düşünülmekte ve muhasebeleştirilmektedir. Bunun nedeni katılım bankalarının şu anki mevcut halleri ile sağlamış oldukları finansmanların satış işlemi koşulunu sağlamamasıdır. TMS/TFRS kapsamında bir işlemin satış işlemi olarak sayılabilmesi için varlığın kontrolünün risk ve faydaları ile birlikte diğer tarafa geçmesi koşulu bulunmaktadır. Katılım bankaları finansman kullandırırken varlığın kontrolünü üzerlerine almamakta sadece aracılık etmektedirler. Buradan hareketle TMS/TFRS'ye göre murabaha şeklinde yapılan fon kullandırma işlemi, her ne kadar satış işlemi olarak görünse de özün öncelliği kavramı gereği mevcut haliyle bir kredi kullandırma işlemidir. Dolayısıyla ilk olarak DEF Katılım Bankası müşterisi adına satıcıya ödeme yaptığında yevmiye kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır. Bu kayıt sayesinde, satıcı otomobil bedelini almış olacak ve otomobilin müşteriye transferini gerçekleştirecektir. Müşteri yani alıcı da otomobili teslim alarak bankaya ilk taksit ödemesini yapacaktır (Yatbaz ve Çatıkkaş, 2021: 18).

	<u>BORÇ</u>	<u>ALACAK</u>
-----XX.XX.2021-----		
118 KISA VADELİ DİĞER KREDİLER	150.000	
118.20 Tüketici Kredileri		
118.20.1 Taşıt Kredileri		
118.20.1.0 Özkaynaklardan		
		150.000
304 RESMİ, TİCARİ VE DİĞER KURUMLAR MEVDUATI (Y.İ.Y)		

220 KREDİ KAR PAYI GELİR TAHAKKUK REESKONTLARI	5.655,68	
220.00 KAR PAYI TAHAKKUKLARI		
220.00.0 ÖZKAYNAKLARDAN		
		5.655,68
518 KISA VADELİ DİĞER KREDİLERDEN ALINAN KAR PAYLARI 518.20 TÜKETİCİ KREDİLERİNDEN 518.20.0 ÖZKAYNAKLARDAN		

Örnek 2: Eylül Duru, 14.03.2020 tarihinde Z katılım bankasına gelerek, araç satın almak için Çetin Limited şirketi ile 100.000 TL tutarındaki araç için görüşüğünü ve 12 ay vade ile geri ödeme yapmak üzere finansman desteği istediğini bankaya bildirmiştir. Müşteri ve satıcı hakkında bilgi toplayan banka, aylık % 1.60 kar payı ve anaparayı müşteri adına tanımlayarak desteği sağlamıştır. Müşterinin aylık ödeme tutarı 9.410 TL olarak hesaplanmıştır. 12. ayın sonunda bankanın elde ettiği kar payı tutarı 10.769 TL, bankaya ödenen BSMV tutarı 538,35 TL, KKDF tutarı ise 1.614,65 TL'dir. Buna göre yapılması gereken kayıtlar aşağıda verilmiştir (Çetin Torun, 2020: 83-89)

Çözüm 2: Murabaha sözleşmesi taraflar açısından bağlayıcı olduğunda ve alıcı taraf varlığın kontrolünü elde ettiğinde, murabaha konusu varlığın satın alınmış olduğu kabul edilmektedir. Edinilen varlık, ilk olarak maliyet değeri ile finansal tablolara alınır ve FFMS 28'e göre raporlanır. FFMS 28'e göre murabaha sözleşmesi ile alınan taşıt, stok olarak değerlendirilmekte ve katılım bankalarının THP'nin dönen değerler kısmında yer almaktadır. Hesap planında ilgili varlık için 060 boş hesap önerilerek borçlandırılmıştır. Kasa hesabı alacaklandırılarak taşıt stok kaydı yapılmıştır.

	<u>BORÇ</u>	<u>ALACAK</u>
-----XX.XX.2021-----		
060 MURABAHA SÖZLEŞMESİ İÇİN ALINAN VARLIK	100.000	
060.00 Stoklar		
060.10.1 Taşıt Murabahası		
010 KASA		100.000

Hesap planında 1. Krediler grubunda boş olan 104 numaralı hesap, murabaha için kısa vadeli kredi olarak önerilmiştir. Kredi hesabı ile müşteri anapara, kar payı ve BSMV ve KKDF tutarlarının toplamı kadar borçlandırılırken, sözleşmeden doğan tutarlar önerilen 772. Satış Gelirleri ve 178. Ertelenmiş Kar (-) hesapları ile alacaklandırılmıştır.

	<u>BORÇ</u>	<u>ALACAK</u>
-----XX.XX.2021-----		
860 VARLIKLARIN SATIŞ MALİYETLERİ	111.456,33	
860.10 Murabaha Satış Maliyetleri		
860.10.1 Taşıt Maliyetleri		
772 SÖZLEŞME SATIŞ GELİRLERİ		100.000
772.10 Murabaha Satış Gelirleri		
772.10.1 Taşıt Murabahası		
178 ERTELENMİŞ KARLAR (-)		12.922
178.10 Murabaha Alacakları		
178.10.1. Murabaha Karı	10.769,00	
178.10.2 BSMV	538,35	
178.10.3 KKDF	1.614,65	

Alınan taşıt, stok olarak değerlendirilmekte olup alacak(maliyet) tutarı alınan kıymetin (araç) değerine eşit miktarda muhasebeleştirilir. 8. Kâr payı dışı giderler grubundan 860 numaralı boş hesap önerilerek brüt tutar veya fatura tutarı ile satışların maliyetinde gösterilmiştir. Taşıt hesabı alacaklandırılarak stok hesabından çıkışı yapılmıştır.

	<u>BORÇ</u>	<u>ALACAK</u>
-----XX.XX.2021-----		
104 MURABAHA KREDİLERİ	100.000	
104.10 Kısa Vadeli Krediler		
104.10.1 Taşıt Kredileri		
		100.000
060 MURABAHA SÖZLEŞMESİ İÇİN ALINAN VARLIK		
060.00 Stoklar		
060.10.1 Taşıt Murabahası		

Ertelenmiş kar hesabından alınan bir aylık kâr payı ve vergiler borçlandırılarak itfa edilmiştir. Kar payı için 5. Gelir grubundan 556 numaralı bir gelir hesabı önerilerek tahakkuk işlemi yapılmıştır.

	<u>BORÇ</u>	<u>ALACAK</u>
-----XX.XX.2021-----		
178 ERTELENMİŞ KARLAR (-)	1.920	
178.10 Murabaha Alacakları		
178.10.1. Murabaha Karı 10.769,00		
178.10.2 BSMV 538,35		
178.10.3 KKDF 1.614,65		
		1600
556 MURABAHA KREDİLERİNDEN ALINAN KAR PAYI		
556.10 Tüketici Kredilerinden		
556.10.1 Katılma Hesaplarından		
380 ÖDENECEK VERGİ, RESİM, HARÇ VE PRİMLER		80
380.10 Ödenecek Vergiler		
380.10.1 BSMV		
390 MUHTELİF BORÇLAR		240
390.10 KKDF		
010 KASA	9.410	
		9.410
104 MURABAHA KREDİLERİ		
104.10 Kısa Vadeli Krediler		
104.10.1 Taşıt Kredileri		

6. SONUÇ

70'li yıllarda büyümeye başlayan faizsiz finans kuruluşlarının konvansiyonel bankalardan farklı bir yapıya sahip olması ve bu yapı için Uluslararası muhasebe standartları (UMS) setinde standart bulunmaması nedeniyle muhasebeleştirilme süreci ve finansal tablolarda birtakım problemler ortaya çıkmıştır. Bu sebeple AAOIFI tarafından finansal muhasebe standartları yayınlanmıştır. Ülkemizde katılım bankaları tarafından TMS ve tek düzen hesap planı çerçevesinde muhasebe kaydı ve finansal tablo hazırlanması TTK tarafından zorunluluk taşımaktadır. Ancak bununla beraber TKBB tarafından AAOIFI standartlarının çevirisi yapılmış FFMS olarak adlandırılmıştır. Bu standartlar TMS'lerin yetersiz kaldığı durumlarda uygulanmaktadır.

Katılım bankalarının sıklıkla kullandığı yöntemlerden biri olan murabaha yöntemi AAOIFI tarafından oluşturulan standartlara göre satış işlemi olarak görülmektedir. Murabaha işlemi ise TMS/TFRS kapsamında normal bir kredi işlemi gibi düşünülmekte ve muhasebeleştirilmektedir. Çalışmanın uygulama kısmında, ilk örnekte banka müşterisi adına satıcıya ödeme yaptığında 118 Kısa Vadeli Diğer Krediler hesabına kayıt yapacaktır. Bu kayıt sayesinde, satıcı otomobil bedelini almış olacak ve otomobilin müşteriye transferini gerçekleştirecektir. Müşteri yani alıcı da otomobili teslim alarak bankaya ilk taksit ödemesini yaptığında da 220 Kredi Kar Payı Gelir Tahakkuk Reeskontları hesabına kayıt yapılacaktır. FFMS-28'e göre yapılması önerilen ikinci örnekte ise murabaha konusu varlık, bankanın stoklar hesabına alınmıştır. Bunun için hesap planında bulunan boş hesaplardan 060 numaralı hesap ve alt hesapları önerilerek muhasebe kayıtları yapılmıştır. Kısa vadeli alındığı varsayılan kurumsal murabahanın 104 numaralı boş hesabı borçlandırılmış ve 772 numaralı boş hesabı satılan malın hasılatı olarak önerilmiştir. Daha sonra fatura bedeli üzerinden varlığın satışı yapılırken 860 numaralı hesap önerilerek kayıt yapılmıştır. Hasılat ve maliyet arasındaki fark ise 178 Ertelenmiş Karlar hesabında gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akın, C. (1986). Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Ağkan, F. (2018). AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 235-245.
- Al-Fasfus, F. (2019). Reasons of the Difference of Murabaha Accounting Standards in Islamic Banks. International Journal of Economics and Finance, 11(1), 28-36.
- AAOIFI (2015), Faizsiz Finans Standartları, Faizsiz Finans Standardı 8: Murabaha, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Yayınları.
- Aktepe, İ.E. (2010). İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık, İstanbul: Hayat Yayın Grubu.

- Antepli, A. (2020). TMS-23 Borçlanma Maliyetleri Standardı; Murabaha Sukuku'nun Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 13(2), 337-351.
- Aydoğmuş, T., Ülker, Y. (2021). Murabaha İşlemlerinin Türkiye Finansal Raporlama Standartları Ve Faizsiz Finans Muhasebe Standartları Kapsamında Değerlendirilmesi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 17(1), 49-71.
- Bayındır, S. (2005). *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Çebi, A. ve Ünkaya, G. (2018), Finansman Modeli Olarak Murabaha Sukuk: Türkiye'deki Uygulaması ve Muhasebeleştirilmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 10(4), 9-23.
- Çetin Torun, H. (2020). *Murabaha İşlemleri ve Muhasebe Uygulamaları*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum.
- Deran, A. ve Özulucan, A (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 85-108.
- Okka, O., Kazak, H. ve Alım, H. B. (2021). *İslami Finansal Yönetim Örnek Olayları ve Örnek Çözümleri (Vaka Analizleri)*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Okka, O. ve Kazak, H. (2020). *İslami Finansal Yönetim, Sistem ve Uygulama (Konvansiyonel Finansla Mukayeseli)*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Örten, R., Kaval, H. ve Karapınar, A. (2012). *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Resmi Gazete. 19 Aralık 1983, Sayı: 18256.
- Rosman, R., Sabirzyanov, R. ve Ahmed, M. (2016). A Critique On Accounting For Murabaha Contract: A Comparative Analysis of IFRS and AAOIFI Accounting Standards. *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 7(3), 190-201.
- TDV. *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi*, (1996). Cilt 31, sayfa:150.
- TKBB, (2021). Erişim Adresi: <https://tkbb.org.tr/banka-bilgileri>
- Yardımcıoğlu, M., Coşkun, S. Ve Kocamaz, H. (2012). Özellikli Varlık Yatırımının Finansmanında Murabaha Kredisi (Üretim Desteği) Kullanımı ve Kar Payı Ödemelerinin TMS-23'e Göre Muhasebeleştirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 121-129.
- Yatmaz, A ve Çatıkbaş, Ö. (2021). Murabaha Finansmanı Yönteminin Türkiye Muhasebe Standartları ve Faizsiz Finans Muhasebe Standartları Kapsamında Katılım Bankaları Açısından Muhasebeleştirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Örnek Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (89), 1-26.
- Yılmaz, O. N. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*, İstanbul: TKBB Yayınları.
- Ziraat Katılım Bankası A.Ş. (2021). Erişim Adresi: <https://www.ziraatkatilim.com.tr/biz-taniyin/katilim-bankaciligini-taniyin>.